

Sir John Eliot Gardiner is een van de beroemdste dirigenten van dit moment. Hij nam meer dan 250 cd's op, voor een groot deel met zijn Monteverdi Choir en English Baroque Soloists. Van hun onvolprezen Pilgrimage serie verscheen onlangs *Bach Cantatas for Christmas*. De meester vertelt.

DOOR ELKE JANSEN

john eliot gardiner: 'dogma's bestaan niet'

Amsterdam, een knus hotelletje vlakbij de P.C. Hooftstraat. Een beetje zenuwachtig ben ik wel. De grote Gardiner spreek je niet iedere dag. Maar als hij eenmaal voor me staat, rijzig, kalm, vriendelijk, weet ik: dit wordt een fijn gesprek. *De Pilgrimage: alle cantates van Bach, 89 concerten, 59 verschillende programma's, en dat in één jaar tijd. Hoe kijkt u hierop terug, ruim tien jaar later?* 'Het was een bedwelmende ervaring. Als je een heel jaar lang exclusief doorbrengt met één componist, kom je op een gegeven moment een beetje in zijn hoofd. Niet echt natuurlijk, want niemand kan dit creatieve genie begrijpen. Maar je begint iets te snappen van de dingen die hem bezig hielden.'

mensenwerk

'Bach wordt vaak beschouwd als een soort god, of de 'vijfde evangelist'. Maar hij was ook een persoon zoals jij en ik, iemand die moest omgaan met pijn en verlies. Zijn ouders overleden toen hij negen was, hij verloor zijn eerste vrouw, en van zijn drieëntwintig kinderen stierven er tien voordat ze twee jaar oud waren. Hij had te maken met autoriteiten, vervelende mensen die zeggen wat je moet doen. Met al die dingen moest hij leren leven. Natuurlijk heeft zijn geloof wel eens gewankeld. Bach was, behalve misschien wel de grootste musicus allertijden, ook gewoon mens. En dat maakt zijn muziek nog aantrekkelijker.'

Deze cd markeert zowel het begin als het einde van de Pilgrimage, maar het is niet de laatste cd uit de reeks. Hoe komt dat? 'De laatste cd, met *Himmelfahrt Cantatas*, komt inderdaad volgend jaar pas uit. We hebben de cantates weliswaar in 2000 al uitgevoerd, maar konden ze toen niet opnemen. Een vrouwelijke priester – ik noem haar 'priestess from hell' – wilden geen opnamen in 'haar kerkje', dus moesten we wachten op een andere gelegenheid. En dat werd ruim tien jaar later. Overigens ben ik niet tegen vrouwelijke priesters, maar ik ben zeker wel tegen deze vrouw.'

specialist noch autoriteit

Zou u zichzelf een Bach-specialist noemen? 'Nee. Ik ben wel een diepe bewonderaar van Bach. Hij is een centraal figuur geweest in mijn muzikale ontwikkeling. Ik ben op dit moment een

boek over hem aan het schrijven. Maar om een specialist te heten moet je, naar mijn mening, in alle aspecten van Bach thuis zijn. Dan moet je naast de passies, cantates en orkestwerken – die ik overigens wel door en door ken – ook bijvoorbeeld alle orgelwerken kunnen spelen. En om dát te kunnen moet je toch verdienstelijk pianist of organist zijn. Ik speel beroerd piano, helaas.'

Toch bent u voor velen minstens een autoriteit op dit gebied. 'Dat zegt u.' *Ja, dat zeg ik.* 'Tja. Er zijn zoveel controverses, en zoveel dogma's. De theorie van 'één stem per koorpartij', bijvoorbeeld. Er zijn dirigenten die vinden dat het alleen maar op die manier kan. Zij bombarderen zichzelf tot autoriteit. Ik geloof daar niet in. Het is een prima manier, en sommige cantates zijn ongetwijfeld zo uitgevoerd. Maar het is niet de enige manier. Daarvoor is het bewijs ook niet sterk genoeg. Iedere koordirigent weet dat het fijn en mooi is als je meerdere stemmen voor één partij gebruikt. Drie of vier stemmen per partij kunnen iets bereiken wat met individuele stemmen niet lukt. Hoe dan ook, het is controversieel. En ik zal mezelf nooit als specialist of autoriteit zien.'

synergie

U werkt met authentieke instrumenten, om dichter bij de oorspronkelijke uitvoeringspraktijk van de muziek te komen. Maar hoe doet u dat met stemmen? 'We zullen natuurlijk nooit écht weten hoe het heeft geklonken. Er zijn geen opnames, en in tegenstelling tot instrumenten kunnen we stemmen niet bewaren. Maar wat we wel kunnen is het nastreven van een optimale synergie tussen instrumenten en stemmen. Als mijn koorzangers het timbre van de instrumenten goed in hun oor krijgen, of het nou een viola da gamba of een hobo d'amore is, kunnen ze zich met hun stem daarop richten. En andersom. Ik probeer mijn instrumentisten ook altijd zangers te laten imiteren. Niet alleen wat betreft het klankspectrum, maar ook door hun instrumentale lijnen aan te passen aan de woorden die de zangers gebruiken.'

de juiste zangers

Uw koorklank is alom geprezen. Wat is uw geheim? 'Het allereerste is: de juiste zangers kiezen. Het Monteverdi Choir is 48 jaar oud, en ontwikkelt zich nog steeds. We hebben verschillende

FOTO JAMES CHEADLE

John Eliot Gardiner

De Engelse dirigent Sir John Eliot Gardiner CBE (1943) wordt geroemd om zijn interpretaties van barokmuziek, met gebruik van historische instrumenten. Zijn repertoire beperkt zich echter niet tot deze periode, maar reikt van Guillaume de Machaut en Josquin Desprez tot hedendaagse muziek. Gardiner begon met dirigeren toen hij vijftien was, en studeerde ook Geschiedenis en Arabisch aan het King's College in Cambridge. Hierna koos hij voor een muziekstudie aan het King's College in London bij klavecijnist/dirigent Thurston Dart en componist/dirigent Nadia Boulanger. In 1964 richtte hij het Monteverdi Choir op, in 1975 de English Baroque Soloists en in 1989 het Orchestre Révolutionnaire et Romantique. Met deze en andere ensembles maakte Gardiner meer dan 250 opnamen, waarvan de meeste zijn uitgebracht door Deutsche Grammophon en Philips Classics. Gardiner ontving vele prijzen en onderscheidingen, en is regelmatig gastdirigent van grote orkesten als de Wiener Philharmoniker en het Concertgebouworkest. In 2005 begon hij een label onder de naam Soli Deo Gloria waarop hij alle Bach-cantates heeft uitgebracht. Behalve dirigent is Gardiner ook eigenaar van een grote biologische boerderij in North Dorset, waar hij gemiddeld een week per maand probeert te zijn.

FOTO ANIMA MUNDI FESTIVAL PISA

Streamertje streamertje
streamertje misschien???

lezers-
aanbieding

lezers van zing magazine
krijgen in december, januari en februari **20% korting**

op alle albums van Soli Deo Gloria, het label van Gardiner's Bach-cantates. Ga daarvoor naar de Harmonia Mundi Benelux online store: <http://beneluxstore.harmoniamundi.com/> Maak daar je keuze, ga naar 'mijn winkelwagen' en vul daar de kortingscode Zing2012 in. Daarna kun je afrekenen.

>> samenstellingen, afhankelijk van het repertoire. Ieder jaar laten we nieuwe zangers toe, die net van het conservatorium komen. Van de 150 tot 180 die auditie doen nemen we er zes tot acht aan. Die doen meteen mee aan de repetities, daarnaast werk ik individueel met ze. We werken aan taal, stijl, interpretatie, alles wat je als zanger tegenkomt. Bovendien krijgen alle nieuwelingen een mentor uit het koor toegewezen, iemand die ze bijvoorbeeld leert hoe ze hun energieniveau leren bewaken. Concerttournees zijn vermoeiend, en je kunt niet tot drie uur in de nacht feestvieren als je de volgende dag moet zingen. Klinkt misschien stom, maar zoiets maakt het verschil.'

Wat doet u met zangers, bijvoorbeeld oudere zangers, die niet meer goed genoeg zijn? 'Dat is moeilijk. De oudere zangers geven hun koorervaring door aan de jongere, die het oppikken als een soort osmose (scheikundige term, diffusie van twee oplossingen - red.). Maar op een gegeven moment moet je een keer afscheid van ze nemen. De spieren werken niet meer zoals ze moeten, het vibrato wordt te groot, dat soort dingen. Soms gaat het in discreet overleg, maar soms is het echt heel pijnlijk. Dan moet ik tegen ze zeggen: 'Sorry, maar volgend jaar wordt je laatste seizoen.' Gelukkig hebben veel zangers meerdere activiteiten waarmee ze verder kunnen. Maar het blijft moeilijk.'

bewustzijn

'Wat ik ook belangrijk vind, is het creëren van een context, een atmosfeer van het stuk dat we gaan uitvoeren. Niet alleen vertellen wie de componist was, maar ook: voor welke gelegenheid is het stuk geschreven, welke ruimte, welke koorsamenstelling? En dan gaan we over naar de tekst. Ons grote privilege als zanger is, dat we met woorden werken. Het is aan ons om die exclusieve verbinding tussen muziek en woord te verkennen. Soms is dat een bondje, en soms is het een botsing. Dan zeggen woorden en muziek twee verschillende dingen. Dat is heel interessant, het gebeurt bijvoorbeeld vaak bij Bach. De volgende stap is om de muziek te fraseren volgens de tekst, om de taalstructuur - klemtonen, zinsopbouw - tot z'n recht laten komen. De tekst moet altijd op de voorgrond staan en je moet altijd bewust zingen, met intentie.'

Zingt u zelf in met uw koorleden? 'Ze zijn in principe ingezongen, maar soms doe ik een kleine oefening om de concentratie te verhogen. Ik zing dan de eerste zin van een canon, die ze snel uit het hoofd moeten leren. Vervolgens verdeel ik het koor en zet de canon in, waarbij ze de volgende zinnen pas horen terwijl ze al met de eerste begonnen zijn. Mijn moeder heeft me dat geleerd toen ik klein was, tijdens een van de langere autoreizen. Je moet als een gek luisteren, en wordt je zeer bewust van de ander. Om dit effect te versterken gooi ik de kooropstelling ook vaak door

elkaar, zodat iedereen verantwoordelijkheid voor z'n eigen partij neemt. Dan krijg je bijna het dubbele volume uit je koor, en bovendien een mooie mengklank.' *Is het belangrijk dat een dirigent goed kan zingen?* 'Ik denk dat het zeker helpt. Als je zelf kunt illustreren wat je wilt met de frasering en expressie, scheelt dat een hoop woorden.'

toewijding en flexibiliteit

Hoe denkt u dat uw koorleden u omschrijven, in uw rol als muzikaal leider? 'Dat hangt af van mijn bui en hoe goed ze zingen. Ik denk dat ze weten dat ze bij mij hard moeten werken. We zijn er niet om onze tijd te verdoen, de repetities leiden altijd naar een concert, en die concerten moeten aan hoge eisen voldoen. Maar ze weten ook dat het publiek ze enorm waardeert, ze krijgen overal geweldige ovaties. Dus ze weten, wat dat betreft, dat ze in goede handen zijn. Ze moeten zich dus altijd goed voorbereiden, en toegewijd zijn aan mij, aan de muziek, en aan elkaar. Natuurlijk hoor ik de foutjes, maar het gaat er bij mij vooral om dat ze zich met hun hoofd en hart helemaal verbinden aan hetgeen ze doen.'

Hoe komt u aan nieuwe solisten? 'Meestal wijst iemand me op een zanger of zangeres: 'Die moet je eens horen'. Onlangs heeft een jonge sopraan voor me gezongen, die volgend jaar Bach met ons gaat doen. Ze heeft alle kwaliteiten: een prachtige pure klank met een rijk kleurenpalet, een mooi bereik, sterke tekstbeleving, een goed gehoor, en last but not least: ze kan zich aanpassen. Dat is enorm belangrijk. Als ik bij een auditie zeg: 'Kunt u het nu eens op een iets andere manier proberen?', en de zanger kijkt me aan met een blik van 'Hoe durft u!', dan weet ik dat het niks wordt. Andersom moet een zanger ook tegen mij kunnen zeggen: 'Ik voel met niet prettig bij deze aanpak.' Dan moet ik ook flexibel zijn.' *Kunt u dat?* 'Meestal. Maar ik ben ook best vasthoudend in mijn aanpak. Ik hoop dat ik in ieder geval goed genoeg ben om betere ideeën dan die van mezelf te herkennen, en erkennen. Dogma's bestaan niet.'

gardiner's touch

Is er zoiets als een 'Gardiner sound'? 'Dat kan ik zelf niet beoordelen. Maar ik denk dat anderen dat misschien wel vinden, ja. Ik werkte onlangs voor het eerst met het Bayerische Rundfunk orkest en koor. Toen we na een paar repetities een concert in Salzburg deden, hoorde ik wel dat de klank veranderd was. Ik kan me voorstellen dat zoiets nog verder zou groeien, het is in ieder geval niet iets wat je met een vingerknip kunt aan- en uitzetten. Maar het is altijd verrijkend voor een groep musici om met andere dirigenten te werken. *Doet het Monteverdi Choir dat ook?* 'Nee! Nee? *Zou dat ook niet verrijkend zijn, dan?* 'Tja, misschien wel! *Maar misschien is het Monteverdi Choir gewoon uw baby.* 'Het is mijn baby. En ik denk dat de zangers zullen zeggen: we zingen met andere dirigenten, maar als we het Monteverdi Choir zijn, dan zijn we dat met John Eliot. *Tot het bittere einde, zeker.* 'Zou kunnen, ja. Ik ben dol op mijn zangers, en ik ben dol op mijn werk. Het is het mooiste werk dat er is.'